

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Навчально-науковий інститут охорони здоров'я
Кафедра здоров'я людини і фізичної реабілітації

08-02-76М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до лабораторних робіт із навчальної дисципліни
«Фізична реабілітація в кардіології»
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня за освітньо-професійною програмою «Фізична
терапія, ерготерапія» спеціальності 227 «Фізична терапія,
ерготерапія» денної та заочної форм навчання

Рекомендовано
науково-методичною
радою з якості ННІОЗ
Протокол № 01 від 01.09.2020 р.

Рівне – 2020

Методичні вказівки до лабораторних робіт із навчальної дисципліни «Фізична реабілітація в кардіології» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» денної та заочної форм навчання [Електронне видання] / Григус І. М. – Рівне : НУВГП, 2020. – 39 с.

Укладач: Григус І. М., доктор медичних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту охорони здоров'я.

Відповідальний за випуск: Нестерчук Н. Є., доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор, завідувач кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації.

Керівник групи забезпечення спеціальності: Нестерчук Н. Є., доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, завідувач кафедри фізичної терапії, ерготерапії.

© І. М. Григус, 2020
© НУВГП, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕМИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ	7
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ	10
Лабораторне заняття № 1. Реабілітаційний скринінг та базисні реабілітаційні інтервенції при патології серцево- судинної системи	10
Лабораторне заняття № 2. Стандарти обсягу та якості реабілітаційної допомоги хворим кардіологічного профілю	11
Лабораторне заняття № 3. Складання програм фізичної реабілітації при патології серцево-судинної системи	13
Лабораторне заняття № 4. Клінічна картина нейроциркуляторної дистонії	14
Лабораторне заняття № 5. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на санаторному етапі при НЦД	16
Лабораторне заняття № 6. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на різних етапах при ендокардиті	17
Лабораторне заняття № 7. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на різних етапах при міокардитах	18
Лабораторне заняття № 8. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на різних етапах при перикардиті	19
Лабораторне заняття № 9. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на різних етапах при варикозному розширенні вен нижніх кінцівок	20
Лабораторне заняття № 10. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на різних етапах при атеросклерозі	21
Лабораторне заняття № 11. Клінічна картина стенокардії	22

Лабораторне заняття № 12. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на санаторно-курортному етапі при стенокардії	23
Лабораторне заняття № 13. Особливості перебігу інфаркту міокарда	24
Лабораторне заняття № 14. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на санаторно-курортному етапі при інфаркті міокарда	25
Лабораторне заняття № 15. Критерії ефективності реабілітації постінфарктних хворих	26
Лабораторне заняття № 16. Засоби фізичної реабілітації при серцево-судинній недостатності	27
Лабораторне заняття № 17. Засоби фізичної реабілітації при порушеннях серцевого ритму та провідності	28
Лабораторне заняття № 18. Засоби фізичної реабілітації при гіпертонічній хворобі	29
Лабораторне заняття № 19. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на санаторно-курортному етапі при гіпертонічній хворобі	30
Лабораторне заняття № 20. Засоби фізичної реабілітації при гіпотонічній хворобі	31
Лабораторне заняття № 21. Засоби фізичної реабілітації при ревматизмі	32
Лабораторне заняття № 22. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на санаторно-курортному етапі при ревматизмі	33
Лабораторне заняття № 23. Засоби фізичної реабілітації при міокардіодистрофії	34
РОЗДІЛ 3. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ	36
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	38

ВСТУП

Фізична реабілітація в кардіології є необхідною навчальною дисципліною у галузі знань 22 «Охорона здоров'я».

Мета викладання дисципліни – вивчення основних понять про захворювання серцево-судинної системи, основні клінічні прояви, ознайомлення з основними та додатковими методами обстеження пацієнтів, вміння оцінити стан здоров'я кардіологічних хворих, відповідно грамотно призначити та провести реабілітаційні заходи і перевірити їх ефективність. Також навчити майбутніх фахівців розвивати у собі спостережливість, дослідницькі інтереси, здатність визначати загальний стан кардіологічного хворого, бачити найменші зміни в його стані і тим самим забезпечувати гнучку тактику застосування фізичної терапії на усіх етапах реабілітації.

Програма фахової (циклу професійної підготовки) навчальної дисципліни «Фізична реабілітація в кардіології» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра спеціальності 227 «Фізична терапія, ерготерапія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є засвоєння головних принципів діагностування і проведення фізичної реабілітації кардіологічних хворих.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна «Фізична реабілітація в кардіології» є складовою частиною циклу дисциплін професійної та фахової підготовки студентів за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія». Вивчення курсу передбачає наявність систематичних та ґрунтовних знань із суміжних курсів – анатомія людини, фізіологія людини, загальна патологія, діагностика і моніторинг стану здоров'я, профілактика захворювань, основи фізичної реабілітації, цілеспрямованої роботи над

вивченням спеціальної літератури, активної роботи на лекціях, лабораторних заняттях, самостійної роботи та виконання поставлених завдань.

Вимоги до знань та умінь визначаються галузевими стандартами вищої освіти України.

Запропоновані методичні вказівки дозволять забезпечити максимальну самостійність студентів під час підготовки до лабораторних занять та їх проведення, оволодіти практичними навиками при застосуванні засобів фізичної реабілітації для відновлення здоров'я кардіологічних пацієнтів, з якими майбутній фахівець буде працювати під час навчальної практики та професійної діяльності.

РОЗДІЛ 1
ТЕМИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Змістовий модуль 1. Організація та проведення фізичної реабілітації кардіологічних хворих		
1.	Тема 1. Реабілітаційний скринінг та базисні реабілітаційні інтервенції при патології серцево-судинної системи.	2
2.	Тема 2. Стандарти обсягу та якості реабілітаційної допомоги хворим кардіологічного профілю.	2
3.	Тема 3. Складання програм фізичної реабілітації при патології серцево-судинної системи.	2
4.	Тема 4. Клінічна картина нейроциркуляторної дистонії.	2
5.	Тема 5. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на санаторному етапі при НЦД.	2
6.	Тема 6. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на різних етапах при ендокардиті.	2
7.	Тема 7. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на різних етапах при міокардитах.	2
8.	Тема 8. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на різних етапах при перикардиті.	2
9.	Тема 9. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на різних етапах при варикозному розширенні вен нижніх кінцівок.	2
10.	Тема 10. Засоби фізичної реабілітації та	2

	особливості реабілітаційної програми на різних етапах при атеросклерозі.	
11.	Тема 11. Клінічна картина стенокардії.	2
12.	Тема 12. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на санаторно-курортному етапі при стенокардії.	2
Змістовий модуль 2. Особливості проведення фізичної реабілітації кардіологічних хворих		
13.	Тема 13. Особливості перебігу інфаркту міокарда.	2
14.	Тема 14. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на санаторно-курортному етапі при інфаркті міокарда.	2
15.	Тема 15. Критерії ефективності реабілітації постінфарктних хворих.	2
16.	Тема 16. Засоби фізичної реабілітації при серцево-судинній недостатності.	2
17.	Тема 17. Засоби фізичної реабілітації при порушеннях серцевого ритму та провідності.	2
18.	Тема 18. Засоби фізичної реабілітації при гіпертонічній хворобі.	2
19.	Тема 19. Засоби фізичної реабілітації та особливості реабілітаційної програми на санаторно-курортному етапі при гіпертонічній хворобі.	2
20.	Тема 20. Засоби фізичної реабілітації при гіпотонічній хворобі.	2
21.	Тема 21. Засоби фізичної реабілітації при ревматизмі.	2
22.	Тема 22. Засоби фізичної реабілітації та	2

	особливості реабілітаційної програми на санаторно-курортному етапі при ревматизмі.	
23.	Тема 23. Засоби фізичної реабілітації при міокардіодистрофії.	2
	Всього	46

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Лабораторне заняття № 1 РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ СКРИНІНГ ТА БАЗИСНІ РЕАБІЛІТАЦІЙНІ ІНТЕРВЕНЦІЇ ПРИ ПАТОЛОГІЇ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ

Мета: реалізація рівних можливостей для пацієнтів в отриманні реабілітаційних послуг, спрямованих на відновлення та компенсацію порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство шляхом надання комплексної реабілітації.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Ознайомитися з основними визначеннями скринінгу.
3. Ознайомитися з основними визначеннями базисних реабілітаційних інтервенцій.
4. Ознайомитися з основними патологіями серцево-судинної системи.

Короткий огляд теми

Скринінг (від англ. *screening* – «відбір, сортування») – стратегія в організації охорони здоров'я, спрямована на виявлення захворювань у клінічно безсимптомних осіб в популяції.

Мета скринінгу – за можливості раннє виявлення захворювань, що дозволяє забезпечити ранній початок лікування та реабілітації з розрахунку на полегшення стану пацієнтів і зниження смертності. Попри те, що

скринінг сприяє ранній діагностиці, не усі скринінгові методи демонструють однозначну користь.

Серед небажаних ефектів скринінгу – можливість гіпердіагностики або помилкової діагностики, створення неправдивого почуття упевненості у відсутності хвороби. З цих причин скринінгові дослідження повинні мати достатню чутливість і допустимий рівень специфічності.

Розрізняють масовий (універсальний) скринінг, до якого притягуються усі особи з певної категорії (наприклад, усі діти одного віку) і селективний скринінг, вживаний в групах ризику (наприклад, скринінг членів сім'ї у разі виявлення спадкового захворювання).

До комплексу базисних реабілітаційних інтервенцій належать: кінезитерапія (гідрокінезитерапія), масаж, рефлексотерапія, фізіотерапія, психотерапія, логопедичне навчання (за необхідності), ортезування (за необхідності), трудотерапія.

Питання модульного контролю

1. Дайте визначення скринінгу.
2. Розкрийте поняття реабілітаційних інтервенцій.
3. Охарактеризуйте основні патології серцево-судинної системи.

Лабораторне заняття № 2 СТАНДАРТИ ОБСЯГУ ТА ЯКОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ ХВОРИМ КАРДІОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Мета: оволодіти знаннями про стандарти обсягу та якості реабілітаційної допомоги хворим кардіологічного профілю.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Ознайомитися з основними поняттями стандартів

реабілітаційної допомоги.

3. Ознайомитися з видами стандартів обсягу та якості реабілітаційної допомоги кардіологічним хворим.

Короткий огляд теми

Стандарт – нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері.

Система реабілітації в Україні ґрунтується на реабілітаційній стратегії охорони здоров'я та біопсихосоціальной моделі обмеження життєдіяльності. Законодавство України про реабілітацію ґрунтується на Конституції України (254к/96-ВР) і складається з цього Закону, Конвенції про права інвалідів та факультативних протоколів до неї, Законів України: “Основи законодавства України про охорону здоров'я”, “Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії” (2017-14), “Про соціальні послуги” (966-15), інших законодавчих актів, що регулюють правовідносини у цій сфері, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стандарти обсягу та якості реабілітаційної допомоги хворим кардіологічного профілю визначають правові, організаційні та економічні засади проведення реабілітації з метою відновлення та підтримки оптимальних фізичних, інтелектуальних, психічних та/або соціальних аспектів життя осіб з обмеженнями життєдіяльності під час їх взаємодії з навколишнім середовищем.

Фізична терапія – напрям охорони здоров'я, що забезпечує послуги для індивідуумів та громад з розвитку, підтримання та максимального відновлення їхньої функціональної рухової можливості протягом життя. Це

включає застосування послуг в обставинах, коли рухи та функціонування постраждали внаслідок віку, пошкодження, болю, захворювань, впливу факторів навколишнього середовища.

Питання модульного контролю

1. Дайте визначення поняття стандарт.
2. Охарактеризуйте види стандартів обсягу реабілітаційної допомоги кардіологічним хворим.
3. Охарактеризуйте види стандартів якості реабілітаційної допомоги кардіологічним хворим.

Лабораторне заняття № 3 СКЛАДАННЯ ПРОГРАМ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ПАТОЛОГІЇ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ

Мета: оволодіти знаннями про хворобу, етіологію та патогенез.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Ознайомитися з основними складовими програми фізичної реабілітації.
3. Ознайомитися з показаннями і протипоказаннями до проведення фізичної реабілітації кардіологічних хворих.
4. Скласти програму фізичної реабілітації для кардіологічного пацієнта.

Короткий огляд теми

Особливості складання програми фізичної реабілітації:

1-й розділ програми включає в собі коротку паспортну частину, діагностичні дані з етіологією, давністю, топікою та фазою основного захворювання і короткою характеристикою супутніх захворювань.

2-й розділ відображує узагальнені патологічні порушення, які стосуються рухової діяльності (опорно-

рухового апарату та нервово-м'язової системи). Необхідно також зазначити показники стану кардіореспіраторної системи та рівень її тренуваності.

3-й розділ програми вміщує завдання фізичної реабілітації для хворого, які сформульовані коротко та ясно.

4-й розділ програми вказує на лімітуючі та ризикові фактори для даного конкретного хворого.

5-й розділ програми визначає засоби фізичної реабілітації, які будуть застосовуватись для виконання поставлених завдань.

6-й розділ програми становить розгорнутий комплекс фізичної реабілітації. Тут уточнюються методи та дозування кожного засобу, який буде використаний. Основною частиною цього розділу звичайно є кінезитерапія з описом окремих вправ, з методичними вказівками до їх проведення, дозування, тривалості та ін. Крім тривалості, для кожного з них необхідно уточнити, в який час дня воно має проводитися, тобто відображаються послідовність і ритм заходів.

Питання модульного контролю

1. Дайте визначення програми фізичної реабілітації.
2. Охарактеризуйте основні складові програми фізичної реабілітації.
3. Охарактеризуйте розділи програми фізичної реабілітації.

Лабораторне заняття № 4 КЛІНІЧНА КАРТИНА НЕЙРОЦИРКУЛЯТОРНОЇ ДИСТОНІЇ

Мета: оволодіти знаннями про клінічну картину нейроциркуляторної дистонії.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Ознайомитися з основними проявами нейроциркуляторної дистонії.
3. Ознайомитися з основними даними обстежень хворих на нейроциркуляторну дистонію.

Короткий огляд теми

Нейроциркуляторна дистонія (НЦД) або вегето-судинна дистонія – поліетіологічне захворювання, основними ознаками якого є лабільність пульсу та АТ, кардіалгії, дихальний дискомфорт, вегетативні та психоемоційні розлади, порушення судинного та м'язового тону, низька толерантність до фізичних навантажень і стресових ситуацій при доброякісному перебігу та доброму прогнозі для життя.

Основні клінічні синдроми:

1. Кардіоваскулярні розлади
2. Синдром дихальних розладів
3. Синдром вегето-судинної дистонії
4. Синдром диспепсичний (нейрогастральна дистонія)
5. Синдром терморегуляторних порушень
6. Астенічний синдром.

Питання модульного контролю

1. Охарактеризуйте основні скарги пацієнтів.
2. Опишіть основні клінічні форми нейроциркуляторної дистонії.
3. Охарактеризуйте особливості перебігу нейроциркуляторної дистонії.

Лабораторне заняття № 5
ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА
ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ НА
САНАТОРНОМУ ЕТАПІ ПРИ НЦД

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих на НЦД.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Ознайомитися з засобами фізичної реабілітації хворих на нейроциркуляторну дистонію.
3. Ознайомитися з особливостями реабілітаційних програм хворих на нейроциркуляторну дистонію.
4. Відпрацювати методику проведення фізичної реабілітації хворих на нейроциркуляторну дистонію.

Короткий огляд теми

ЛФК при нейроциркуляторній дистонії застосовується з метою покращення функцій центральної і периферичної нервової систем, гуморальних ланок регуляції кровообігу, а також для підвищення адаптаційних можливостей серцево-судинної системи.

При НЦД ефективний масаж як загальний, так і точковий, шийно-комірцевої зони голови.

Ефективні також фізіотерапевтичні процедури.

Питання модульного контролю

1. Сформулюйте важливість правильно складеної програми фізичної реабілітації хворих на НЦД.
2. Охарактеризуйте складові програми фізичної реабілітації хворих на НЦД.
3. Опишіть особливості проведення ЛФК у хворих на НЦД.
4. Розкрийте послідовність проведення масажу та ефективність фізіотерапевтичних процедур у хворих на НЦД.

Лабораторне заняття № 6
ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА
ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ НА
РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРИ ЕНДОКАРДИТІ

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих на ендокардит.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Ознайомитися з основними клінічними проявами ендокардиту.
3. Ознайомитися з особливостями реабілітаційних програм хворих на ендокардит.

Короткий огляд теми

Ендокардит – запалення внутрішньої оболонки серця (ендокарда), частіше з ураженням клапанів, що призводить до розвитку вади серця.

Засоби фізичної реабілітації на стаціонарному лікуванні при ендокардиті є протипоказом, так як можуть провокувати ріст мікроорганізмів, виникнення аритмій, гострої серцевої недостатності.

Хворі повинні знаходитися в стаціонарі до досягнення повної ремісії, після чого рекомендується направлення в спеціалізований кардіологічний санаторій де можливе застосування ЛФК (ранкова гігієнічна гімнастика, дозована ходьба, фізичні вправи з навантаженням малої і середньої інтенсивності) з метою підвищення толерантності до фізичних навантажень.

Питання модульного контролю

1. Охарактеризуйте основні види ендокардитів.
2. Охарактеризуйте основні клінічні прояви ендокардиту.
3. Опишіть правила та порядок проведення фізичної реабілітації хворих на ендокардит.

Лабораторне заняття № 7
ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА
ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ НА
РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРИ МІОКАРДИТАХ

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих на міокардит.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Ознайомитися з основними клінічними проявами міокардиту.
3. Ознайомитися з особливостями реабілітаційних програм хворих на міокардит.

Короткий огляд теми

Міокардит – ураження серцевого м'яза переважно запального характеру, обумовлене безпосереднім або опосередкованим через імунні механізми впливом інфекції, паразитарної чи протозойної інвазії, хімічних і фізичних факторів; також виникає в разі алергічних, аутоімунних захворювань і трансплантації серця.

Важливим аспектом фізичної реабілітації в період стаціонарного етапу є поступове відновлення фізичної активності.

Фізіотерапевтичні методи реабілітації хворим з гострим міокардитом не проводяться, так як можуть вплинути на виникнення аритмії, гострої серцевої недостатності.

Питання модульного контролю

1. Дайте визначення міокардиту.
2. Охарактеризуйте основні види міокардитів.
3. Охарактеризуйте основні клінічні прояви міокардиту.
4. Опишіть правила та порядок проведення фізичної реабілітації хворих на міокардит.

Лабораторне заняття № 8
ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА
ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ НА
РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРИ ПЕРИКАРДИТІ

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих на перикардит.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Вивчити основні симптоми при перикардитах.
3. Ознайомитися з особливостями реабілітаційних програм хворих на перикардит.

Короткий огляд теми

Перикардит – фіброзне, серозне, гнійне або геморагічне запалення зовнішньої оболонки серця і навколосерцевої сумки.

Комплексна фізична реабілітація після гострого періоду перикардиту включає медикаментозну терапію, кінезитерапію, масаж, помірне фізичне навантаження (ходьба, лижні прогулянки, їзда на велосипеді та ін.).

Питання модульного контролю

1. Охарактеризуйте основні симптоми при перикардитах.
2. Охарактеризуйте основні види перикардитів.
3. Охарактеризуйте основні клінічні прояви перикардиту.
4. Опишіть правила та порядок проведення фізичної реабілітації хворих на перикардит.

Лабораторне заняття № 9
ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА
ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ НА
РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРИ ВАРИКОЗНОМУ
РОЗШИРЕННІ ВЕН НИЖНІХ КІНЦІВОК

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих на.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Ознайомитися з можливими патологічними змінами, які виявляються під час обстеження пацієнтів.
3. Ознайомитися з особливостями реабілітаційних програм хворих на варикозне розширення вен нижніх кінцівок.

Короткий огляд теми

Варикозне розширення вен – мішкоподібне або циліндричне розширення поверхневих вен, що супроводжується неспроможністю клапанів і порушенням кровообігу.

Основні принципи консервативної терапії:

1. Виключити довготривалі статичні навантаження (стояння), тривалу важку фізичну працю, піднімання важких предметів.
2. Раціональне харчування.
3. Нормалізація маси тіла.
4. Лікування і профілактика запорів.
5. Лікувальна фізична культура застосовується для оздоровлення венозної системи, використовують рухливі види спорту: велосипед, ходьба на лижах і особливо плавання.
6. Паліативні заходи – еластичний бинт, еластичні панчохи, венотоніки.
7. Фізіотерапевтичні процедури.
8. Масаж спини і відсмоктуючий (диплоїдний)

масаж ніг, контрастний душ, помірні прогулянки.

Питання модульного контролю

1. Охарактеризуйте правила і порядок проведення обстеження хворих на варикозне розширення вен нижніх кінцівок.
2. Опишіть основні клінічні прояви у пацієнтів.
3. Охарактеризуйте проведення фізичної реабілітації хворих.

Лабораторне заняття № 10 ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРИ АТЕРОСКЛЕРОЗІ

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих на атеросклероз.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Вивчити основні клінічні симптоми у хворих на атеросклероз.
3. Ознайомитися з методикою обстеження пацієнтів.
4. Відпрацювати методику проведення фізичної реабілітації пацієнтів.

Короткий огляд теми

Атеросклероз – це хронічне захворювання, що характеризується системною ліпідною інфільтрацією внутрішньої оболонки артерій еластичного і змішаного типу з наступним відкладенням солей кальцію і розвитком в її стінці сполучної тканини, що призводить до звуження просвіту судин і порушення кровообігу в різних органах і тканинах.

Лікувальна дія фізичних вправ при атеросклерозі в першу чергу проявляється в їх позитивному впливі на обмін речовин. З фізіотерапевтичних процедур при

атеросклерозі судин найбільш швидко і ефективно діють імпульсні струми: діадинамічні, синусоїдальні модульовані, електросон. Масаж.

Питання модульного контролю

1. Охарактеризуйте основні симптоми при атеросклерозі.
2. Розкрийте особливості застосування лікувальної фізичної культури при атеросклерозі.
3. Особливості застосування масажу при атеросклерозі.
4. Особливості застосування фізіотерапії при атеросклерозі.

Лабораторне заняття № 11 КЛІНІЧНА КАРТИНА СТЕНОКАРДІЇ

Мета: оволодіти знаннями та навичками обстеження хворих на стенокардію.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Вивчити правила і порядок проведення обстеження хворих на стенокардію.
3. Ознайомитися з можливими патологічними змінами, які виявляються під час обстеження хворих на стенокардію.
4. Ознайомитися з лабораторними та інструментальними методами обстеження хворих на стенокардію.

Короткий огляд теми

Стенокардія – симптомокомплекс, який виявляється приступом болю, головним чином за грудиною, рідше – в ділянці серця і виникає внаслідок гострої тимчасової ішемії міокарда.

Для стенокардії характерний приступоподібний, стискаючий, пекучий біль, частіше за грудиною, з іррадіацією в ліву руку, під ліву лопатку, в ліву половину шиї і голови.

Лабораторні та інструментальні дослідження.

Питання модульного контролю

1. Дайте визначення поняття «стенокардія».
2. Етіологія та патогенез стенокардії.
3. Основні клінічні прояви та лікування стенокардії.

Лабораторне заняття № 12 ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ НА САНАТОРНО-КУРОРТНОМУ ЕТАПІ ПРИ СТЕНОКАРДІЇ

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих на стенокардію.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Вивчити особливості застосування лікувальної фізичної культури при стенокардії.
3. Особливості застосування масажу при стенокардії.
4. Особливості застосування фізіотерапії при стенокардії.

Короткий огляд теми

При стенокардії використовують такі засоби фізичної реабілітації: лікувальну фізичну культуру, лікувальний масаж, фізіотерапію, водолікувальні процедури, при відсутності протипоказань – фізичні вправи у воді.

У лікарняний період реабілітації застосовують ЛФК, лікувальний масаж, фізіотерапію. Хворим призначають ранкову гігієнічну гімнастику, лікувальну гімнастику,

індивідуальні завдання для самостійних занять, заняття на тренажерах, дозовану ходу, біг.

Питання модульного контролю

1. Охарактеризуйте особливості застосування лікувальної фізичної культури при стенокардії.

2. Розкрийте правила та порядок проведення масажу при стенокардії.

3. Розкрийте правила проведення фізіотерапевтичних процедур при стенокардії.

Лабораторне заняття № 13 ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ІНФАРКТУ МІОКАРДА

Мета: оволодіти знаннями та навичками обстеження хворих на інфаркт міокарда.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.

2. Вивчити та відпрацювати правила і порядок обстеження хворих на інфаркт міокарда.

3. Ознайомитися з нормальними та можливими патологічними змінами, які виявляються під час обстеження хворих на інфаркт міокарда.

4. Ознайомитися з результатами лабораторних та інструментальних методів обстеження хворих на інфаркт міокарда.

Короткий огляд теми

Інфаркт міокарда – це некроз окремих ділянок серцевого м'яза на ґрунті гострої ішемії, яка виникає в результаті невідповідності коронарного кровообігу запитам міокарда.

Інфаркт міокарда виникає частіше тоді, коли атеросклероз коронарних судин досягає великого ступеня ураження, однак при цьому зберігається значення функціональних розладів коронарного кровообігу.

Домінуючою ознакою інфаркту міокарда є біль у ділянці серця, але на відміну від стенокардії, більш виражений, тривалий, що не знімається нітроглицерином.

Крім типового перебігу інфаркт міокарда, можуть бути атипової форми.

Лабораторні та інструментальні дослідження.

Питання модульного контролю

1. Дайте визначення інфаркту міокарда.
2. Охарактеризуйте типові і нетипові форми інфаркту міокарда.
3. Охарактеризуйте лабораторні та інструментальні зміни у хворих на інфаркт міокарда.

Лабораторне заняття № 14 ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ НА САНАТОРНО-КУРОРТНОМУ ЕТАПІ ПРИ ІНФАРКТІ МІОКАРДА

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих на інфаркт міокарда.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Вивчити основні підходи до фізичної реабілітації хворих на інфаркт міокарда.
3. Відпрацювати методику проведення фізичної реабілітації хворих на інфаркт міокарда.

Короткий огляд теми

Процес кардіологічної реабілітації здійснюється послідовно двома періодами: одноетапним стаціонарним (госпітальним) та післястаціонарним, двоетапним.

Побудова реабілітаційних програм на кожному з етапів реабілітації хворих, які перенесли інфаркт міокарда (стаціонарному, санаторному та диспансерно-

поліклінічному) будується на основі принципу строгої індивідуалізації. Тому до початку відновного лікування проводиться клінічна оцінка стану пацієнта і віднесення його до одного із чотирьох функціональних класів.

Програма реабілітації хворих на інфаркт міокарда – це комплекс послідовних етапів реабілітації в кардіологічному стаціонарі, у відділенні реабілітації місцевого кардіологічного санаторію та в поліклініках за місцем проживання хворого.

Питання модульного контролю

1. Охарактеризуйте особливості застосування лікувальної фізичної культури при інфаркті міокарда.
2. Розкрийте правила та порядок проведення масажу при інфаркті міокарда.
3. Розкрийте правила проведення фізіотерапевтичних процедур при інфаркті міокарда.

Лабораторне заняття № 15 КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОСТІНФАРКТНИХ ХВОРИХ

Мета: оволодіти знаннями та навичками оцінки ефективності фізичної реабілітації хворих на інфаркт міокарда.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Вивчити основні технології фізичної реабілітації хворих на інфаркт міокарда.
3. Ознайомитися з критеріями ефективності фізичної реабілітації хворих на інфаркт міокарда.

Короткий огляд теми

Оцінка реабілітаційного процесу проводиться методом поточного та етапного контролю, що забезпечує адекватне розширення режиму та інтенсифікацію

навантаження кожного конкретного пацієнта.

Постійний контроль за функціональним станом пацієнта дозволяє також оцінити коронарний резерв і фізичну працездатність хворих, відображає динаміку клінічної симптоматики захворювання.

Питання модульного контролю

1. Розкрийте основні підходи до фізичної реабілітації постінфарктних хворих.
2. Охарактеризуйте основні технології фізичної реабілітації хворих на інфаркт міокарда.
3. Розкрийте критерії оцінки ефективності фізичної реабілітації хворих на інфаркт міокарда.

Лабораторне заняття № 16

ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ СЕРЦЕВО-СУДИННІЙ НЕДОСТАТНОСТІ

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих на серцево-судинну недостатність.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Ознайомитися з основними проявами серцево-судинної недостатності.
3. Відпрацювати методику проведення фізичної реабілітації хворих на серцево-судинну недостатність.

Короткий огляд теми

Недостатність кровообігу – це стан, при якому серцево-судинна система не забезпечує потреби тканин і органів у кровопостачанні: а) доставці до них із кров'ю кисню і субстратів метаболізму; б) транспорту від тканин вуглекислого газу і метаболітів.

Реабілітація хворих на серцево-судинну недостатність передбачає застосування загальних заходів,

спрямованих на:

а) зменшення ризику нових пошкоджень міокарда (припинення куріння, нормалізація маси тіла, припинення вживання алкоголю, контроль рівня артеріального тиску та цукру в крові);

б) підтримання балансу рідини;

в) фізичні вправи (помірні фізичні навантаження, пристосовані до можливостей хворого, уникати важких ізометричних вправ).

Питання модульного контролю

1. Дайте визначення серцево-судинної недостатності.
2. Охарактеризуйте клінічну картину серцево-судинної недостатності.
3. Розкрийте правила та порядок проведення фізичної реабілітації за наявності серцево-судинної недостатності.

Лабораторне заняття № 17 ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ПОРУШЕННЯХ СЕРЦЕВОГО РИТМУ ТА ПРОВІДНОСТІ

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих із порушеннями серцевого ритму та провідності.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Ознайомитися з основними клінічними проявами у хворих із порушеннями серцевого ритму та провідності.
3. Відпрацювати методику проведення фізичної реабілітації хворих із порушеннями серцевого ритму та провідності.

Короткий огляд теми

Аритміями називають: зміну частоти серцевих скорочень – менше 60 або більше 90 скорочень за 1 хв; неправильний і несинусовий серцевий ритм; порушення провідності електричного імпульсу по провідній системі серця.

Консервативне лікування включає ЛФК, масаж, прогулянки, ходьбу на лижах, плавання, прийом седативних препаратів при виражених психоемоційних порушеннях, дієтотерапія, вітамінізація їжі. Показано санаторно-курортне лікування.

Питання модульного контролю

1. Дайте визначення найбільш поширених видів аритмій.
2. Охарактеризуйте клінічну картину найбільш поширених видів аритмій.
3. Розкрийте суть реабілітаційних заходів у хворих з аритміями.

Лабораторне заняття № 18 ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ГІПЕРТОНІЧНІЙ ХВОРОБИ

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих на гіпертонічну хворобу.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Ознайомитися з клінічними проявами гіпертонічної хвороби.
3. Ознайомитися зі складовими реабілітаційного втручання у хворих на гіпертонічну хворобу.

Короткий огляд теми

Гіпертонічна хвороба – хронічне захворювання серцево-судинної системи, яке розвивається як наслідок

первинної дисфункції вищих судинно-регулюючих центрів, нейрогуморальних та ниркових механізмів, характеризується артеріальною гіпертензією, а при виражених стадіях – органічними змінами серця, нирок та ЦНС.

ЛФК призначають з метою впливу на нейрогуморальні механізми регуляції гемодинаміки, процеси обміну, реактивність судинної системи хворих, процеси гемокоагуляції, а також для зменшення суб'єктивних проявів хвороби. Фізіотерапевтичні процедури при гіпертонічній хворобі мають заспокійливий, психотерапевтичний, а в ряді випадків умовно-рефлекторний вплив. Масаж як лікувальний метод показаний при I-II стадіях гіпертонічної хвороби.

Питання модульного контролю

1. Дайте визначення поняття «гіпертонічна хвороба».
2. Розкрийте основні клінічні прояви гіпертонічної хвороби.
3. Розкрийте особливості застосування фізичної реабілітації у хворих на гіпертонічну хворобу.

Лабораторне заняття № 19 ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ НА САНАТОРНО-КУРОРТНОМУ ЕТАПІ ПРИ ГІПЕРТОНІЧНІЙ ХВОРОБИ

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих на гіпертонічну хворобу.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Ознайомитися з засобами та складовими реабілітаційної програми хворих на гіпертонічну хворобу.
3. Ознайомитися з особливостями реабілітаційної

програми санаторно-курортного етапу хворих на гіпертонічну хворобу.

Короткий огляд теми

Одним із важливих компонентів комплексного лікування є використання санаторно-курортного лікування.

Для хворих на гіпертонічну хворобу оптимальні строки для санаторного лікування в кардіологічних санаторіях – весна, літо і осінь.

На санаторно-курортному етапі лікування застосують найрізноманітніші лікувальні чинники (фізіотерапія, ЛФК, теренкур, аутогенне тренування, дієтотерапія і ін.).

Питання модульного контролю

1. Охарактеризуйте засоби фізичної реабілітації на санаторно-курортному етапі.

2. Розкрийте основні елементи проведення реабілітаційного втручання на санаторно-курортному етапі.

3. Розкрийте особливості реабілітаційної програми хворих на гіпертонічну хворобу під час санаторно-курортного етапу лікування.

Лабораторне заняття № 20 ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ГІПОТОНІЧНІЙ ХВОРОБИ

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих на гіпотонічну хворобу.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.

2. Ознайомитися з клінічними проявами хворих на гіпотонічну хворобу.

3. Ознайомитися зі складовими фізичної реабілітації хворих на гіпотонічну хворобу.

Короткий огляд теми

Гіпотонічна хвороба – це захворювання, пов'язане з порушенням функцій нервової системи людини і її нейрогормональної регуляції тону судин, що характеризується зниженням в організмі артеріального тиску. У підсумку цього захворювання розвивається астенія, пов'язана із психотравмуючими ситуаціями, хронічними інфекціями, інтоксикаціями і неврозами.

У лікарняний період реабілітації при гіпотонії застосовують ЛФК, лікувальний масаж, фізіотерапію, трудотерапію.

Хворим на гіпотонію показане періодичне проходження санаторно-курортного лікування в середньо-гірських, приморських курортах. Клімат цих місць добре загартовує організм і тренує судини.

Питання модульного контролю

1. Дайте визначення поняття «гіпотонічна хвороба».
2. Розкрийте основні клінічні прояви гіпотонічної хвороби.
3. Розкрийте особливості застосування фізичної реабілітації у хворих на гіпотонічну хворобу.

Лабораторне заняття № 21 ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ РЕВМАТИЗМІ

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих на ревматизм.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Ознайомитися з клінічними проявами ревматизму.
3. Ознайомитися зі складовими фізичної реабілітації хворих на ревматизм.

Короткий огляд теми

Ревматизм – інфекційно-алергічне захворювання, що характеризується системним запальним ураженням сполучної тканини з переважною локалізацією в серцево-судинній системі. Проявляється перш за все ураженням серця (із виникненням вад), суглобів, рідше – нервової системи та інших внутрішніх органів.

Комплексне лікування включає санацію вогнища хронічної інфекції, фізіотерапію (електрофорез, фонофорез, УФО і ін.), ЛФК, масаж шийно-грудного відділу хребта, м'язів надпліччя, рук а потім кисті. В гострому періоді і при загостренні захворювання ЛФК і масаж протипоказані.

Питання модульного контролю

1. Дайте визначення ревматизму.
2. Розкрийте основні клінічні прояви ревматизму.
3. Розкрийте особливості застосування фізичної реабілітації хворих на ревматизм.

Лабораторне заняття № 22 ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ НА САНАТОРНО-КУРОРТНОМУ ЕТАПІ ПРИ РЕВМАТИЗМІ

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих на ревматизм.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.
2. Ознайомитися з клінічними проявами ревматизму.
3. Ознайомитися з особливостями реабілітаційної програми санаторно-курортного етапу хворих на ревматизм.

Короткий огляд теми

Санаторне лікування тривале (1-2 місяці), передбачає поступове розширення тренувальних лікувальних режимів, більш широке застосування фізіо- і бальнеотерапії, лікувальної терапії.

Після повернення із санаторію хворі знаходяться на диспансерному нагляді у кардіоревматолога і підліткового лікаря.

Бальнеотерапія проводиться не раніше ніж через 6 місяців після ревмоатаки, краще в умовах відповідних бальнеологічних курортів.

Питання модульного контролю

1. Охарактеризуйте засоби фізичної реабілітації хворих на ревматизм на санаторно-курортному етапі.

2. Розкрийте основні елементи проведення реабілітаційного втручання на санаторно-курортному етапі.

3. Розкрийте особливості реабілітаційної програми хворих на ревматизм під час санаторно-курортного етапу лікування.

Лабораторне заняття № 23 ЗАСОБИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ МІОКАРДІОДИСТРОФІЇ

Мета: оволодіти знаннями та навичками проведення фізичної реабілітації хворих на міокардіодистрофію.

Завдання:

1. Вивчити літературу за темою.

2. Ознайомитися з клінічними проявами міокардіодистрофії.

3. Ознайомитися зі складовими фізичної реабілітації хворих на міокардіодистрофію.

Короткий огляд теми

Міокардіодистрофія – запальне ураження міокарду різної етіології, яке характеризується порушенням трофічних, біохімічних і фізико-хімічних процесів у міокарді.

Комплексна реабілітація включає медикаментозну терапію, вітамінізацію, санацію ротової порожнини (вогнищ інфекцій), ЛФК, масаж, помірні фізичні навантаження (дозована ходьба, лижні прогулянки і ін.).

Питання модульного контролю

1. Дайте визначення міокардіодистрофії.
2. Розкрийте клінічну картину міокардіодистрофії.
3. Розкрийте особливості застосування фізичної реабілітації хворих на міокардіодистрофію.

РОЗДІЛ 3. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Вид контролю: 7 семестр – курсова робота, екзамен

1. Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни оцінюється:

участь студентів в обговоренні питань, винесених на лабораторні заняття та проблемних ситуацій; розв’язок ситуаційних вправ; самостійно підготовлені повідомлення студентів за темою лабораторного заняття; на кожному лабораторному занятті проводиться письмове опитування по темі у вигляді визначення п’яти понять або 10 тестів закритої форми з однією правильною відповіддю з 5-ти можливих; оцінюється звіт по ІНДЗ; проведення модульного поточного контролю через навчально-науковий центр незалежного оцінювання.

2. Підсумковий контроль знань – екзамен відбувається відповідно до Положення про семестровий поточний та підсумковий контроль навчальних досягнень здобувачів вищої освіти (сайт НУВГП).

Поточне тестування та самостійна робота												Підсумковий тест (іспит)	Сума
Змістовий модуль №1													
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	Екзамен	100
2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3		
Змістовий модуль №2													
T13	T14	T15	T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23			
3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3			

Виконання курсової роботи			Сума
Пояснювальна записка	Теоретична частина	Захист роботи	
До 20	До 40	До 40	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка	
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
82-89	добре	
74-81		
64-73	задовільно	
60-63		
35-59	незадовільно, з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	незадовільно, з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Григус І. М. Фізична реабілітація в пульмонології : навч. посібник. Рівне : НУВГП, 2015. 258 с.
2. Внутрішні хвороби / Р. О. Сабадишин, В. М. Баніт, І. М. Григус і ін.. Рівн е: ВАТ "Рівненська друкарня", 2004. 544 с.
3. Терапія : підручник / Швед М. І., Пасечко Н. В., Білик Л. С. та ін.; за ред. М. І. Шведа, Н. В. Пасечко. 2-ге вид. Тернопіль : ТДМУ, 2016. 648 с.

Допоміжна

1. Артериальная гипертензия и сердечно-сосудистый риск. Под ред. Ю. Н. Сиренко, О. И. Жаринова. К. : Четверта хвиля. 2009. 159 с.
2. Бобров О. В. і співавт. Діагностика та патогенетична корекція дисфункції міокарда і серцевої недостатності. Методичні рекомендації. К., 2002. 39 с.
3. Воронков Л. Г. Хроническая сердечная недостаточность. Пособие для кардиологов в таблицах и схемах. К. 2002. 136 с.
4. Гопчук О. О. Массаж при сердечно-сосудистых заболеваниях. Донецьк, 2003. С. 77–99.
5. Епифанов В. А. Лечебная физическая культура и массаж : учеб. пособ. для вузов. М. : ГЭОТАР-МЕД, 2004. 560 с.
6. Заболевания вен / под ред. Х. С. Фронек; пер. с англ. под ред. И. А. Золотухина. М. : Гэотар-Медиа, 2010. 208 с.
7. Заболевания сердца и реабилитация / Под общ. ред. М. Л. Поллока, Д. Х. Шмидта. К. : Олімпійська література, 2000. 408 с.
8. Зайцев В. П. Физическая реабилитация больных, перенесших инфаркт миокарда. Харьков : ХГИФК, 1995. 147 с.
9. Коваленко В. М., Рябенко Д. В., Солобюкова Н. О. та інші. Міокардит: визначення, класифікація, стандарти

діагностики та лікування (Методичні рекомендації). К., 2007. 46 с.

10. Курс лекцій з клінічної кардіології / За ред. д-ра мед. наук, проф. В. Й. Целуко. Харків : Гриф, 2004.

11. Лизогуб В. Г., Кузно Н. В. Ишемическая болезнь сердца. К. : Здоров'я. 2007. 432 с.

12. Ликів О. О., Середенко Л. П., Добровольська Н. О. Лікувальна фізична культура при внутрішніх хворобах: практикум. Донецьк : Дон. держ. мед. ун-т, 2002. 163 с.

13. Лікування гострого інфаркту міокарда у пацієнтів з елевацією сегмента ST. Рекомендації Асоціації кардіологів України. К. 2009. 50 с.

14. Мухін В. М. Фізична реабілітація. К. : Олімпійська література, 2010. 488 с.

15. Рекомендації Асоціації кардіологів України з діагностики, лікування та профілактики хронічної серцевої недостатності у дорослих. К., 2009. 22 с.

16. Справочник по терапии с основами реабилитации / Л. М. Пасиешвили, А. А. Заздравнов, В. Е. Шапкин, Л. Н. Бобро. Ростов н/Д: Феникс, 2004. 416 с.

17. Швед М. І. Сучасні стратегії лікування та реабілітації хворих на інфаркт міокарда / М. І. Швед, Л. В. Новицька. К. : Медкнига, 2013. 144 с.

Інтернет-ресурси

1. Положення про відділення реабілітації кардіологічних хворих <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1214-17>

2. Рекомендації практикуючому кардіологу <https://strazhesko.org.ua/metodichni-rekomendatsiyi/>